

Urho Kekkonen jatkokausi 1974

Vuoden 1968 alussa pidettyjen presidentinvaalien yhteydessä Urho Kekkonen sanoi, ettei hän enää asetu ehdokkaaksi vuoden 1974 vaaleihin. Sen jälkeen näytti parin vuoden ajan, että hän aikoi pitää kiinni tuosta päätöksestä. Tšhekkoslovakian miehityksen tapahduttua elokuussa 1968 Kekkonen jätti kriisinhallintatoimet käytännössä pääministeri Mauno Koiviston ja ulkoministeri Ahti Karjalaisen vastuulle. Vuonna 1970 hän osti tilat arkistolle Orimattilasta ja suunnitteli muistelmien kirjoittamista, joten Kekkosella oli todella aikomus jäädä eläkeläiseksi 74-vuotiaana mutta edelleen hyväkuntoisena politiikan veteraanina.

Vuoden 1971 kuluessa usealla taholla kuitenkin kaavailtiin, että Kekkonen jatkaisi presidenttinä. Keväällä 1972 hän ilmoittikin olevansa käytettävissä uudelle kaudelle, jos kansan enemmistö niin haluaisi.

Syitä Kekkonen mielenmuutokseen oli useita. Ensinnäkin Neuvostoliiton suhtautuminen Suomen puolueettomuuspyrkimyksiin oli selvästi kiristynyt, ja Länsi-Euroopan taloudellisen integraation laajeneminen vaati Suomelta siihen mukaan menoa. Yhtä lailla Kekkonen kuin hänen kannattajiensakin mielestä häntä tarvittiin tuossa tilanteessa turvallisuuspoliittisen linjan takuumieheksi. Lähimpinä seuraajaehdokkaana kysymykseen tulleet Karjalainen ja Koivisto eivät siinä vaiheessa näyttäneet Kekkonen eivätkä laajemmin kansan silmissä yhtä hyvin tuohon tehtävään soveltuvilta.

Tärkeimmillä puolueillaakaan ei vuonna 1972 ollut halukkuutta asettaa kilpailevaa ehdokasta Kekkoselle. Vaaliasetelmaksi oli muodostumassa Kekkonen vastaan Vennamo, eikä se miellyttänyt puoluejohtajia. Ei ollut epäilystäkään siitä, että Kekkonen olisi selvinnyt voittajaksi. Sen sijaan vaaleista olisi saattanut tulla vuoden 1968 tapaan tilaisuus protestointiin sekä Kekkostosta että sosiaalidemokraattien ja keskustapuolueen hallitusyhteistyötä kohtaan. Lisäksi useilla ulkopoliittisilla ratkaisuille oli kiire, joten hallituspuolueiden mielestä ei ollut varaa odottaa epävarmuudessa vuoden 1974 vaaleihin asti.

Ongelmaksi kehittyi Kekkonen ilmoitus olla käytettävissä uudelle presidenttikaudelle ilman asettumista normaaliin vaalitaisteluun. Ei myöskään ollut selvää, miten olisi mitattavissa toiseksi ehdoksi asetettu kansan enemmistön kannatus?

Kekkonen uudelleenvalintaa ajaneet puolueet pohtivat keskuudessaan neuvoa-antavan kansanäänestyksen järjestämistä, mutta se ei saanut riittävää kannatusta, koska vaalit tai poikkeuslain säätäminen olisivat olleet joka tapauksessa edessä. Myöskään turvautuminen vuoden 1968 valitsijamiehiin ei houkuttellut, sillä sekin olisi vaatinut poikkeamista perustuslain mukaisesta normaalimenettelystä. Syksyllä 1972 alkoi poikkeuslain säätäminen näyttää ainoalta vaihtoehdolta Kekkonen jatkokauden turvaamiseksi. Siihen tarvittavaa enemmistöä ei eduskunnassa kuitenkaan ollut heti saatavilla. Perustuslain säädöksistä poikkeamiseen kiireellisenä vaadittiin 5/6:n enemmistö, joten päätöksen pystyi estämään 34 kansanedustajaa.

Varmoja poikkeuslain kannattajia oli vain vasemmistossa ja keskustapuolueessa. Vasemmisto puolsi muutenkin presidentin valitsemista eduskunnassa. Kokoomuksen ja kansanpuolueiden keskuudessa oli tuntuvaa vastarintaa poikkeuslakia kohtaan, ja Vennamon johtama SMP vastusti sitä kokonaisuudessaan. Ratkaisevaan asemaan nousi kokoomus, jossa poikkeuslain kannatus ja vastustus jakaantuivat suunnilleen tasan.

Joulukuun 13. päivänä julkistettiin 34 tunnetun kansalaisen vetoamus presidentti Kekkoselle, että hän kieltäytyisi poikkeuslaista. Kekkonen vastasikin yllättäen ilmoittaen olevansa oikeutettu irtautumaan lupauksesta olla käytettävissä jatkokaudelle, koska elokuisista Zavidovossa käydyistä keskusteluista laaditun muistion vuotaminen lehdistölle oli vienyt häneltä luottamusta Neuvostoliiton johdon silmissä. Ehkä kuitenkin tärkeämpänä syynä Kekkoson ilmoitukseen saattoivat olla poikkeuslain tiellä yhä olleet esteet. Kokoomus oli nimittäin kallistumassa vastustavan päätöksen kannalle, joten hanke näytti raukeavan. Toisaalta SMP:stä irtautunut 12 edustajan ryhmä kannatti Kekkoson valintaa.

Kekkoson ilmoitus aiheutti hämminkiä puoluejohtajien keskuudessa. Asiaa oli vatvottu pitkään ja se kietoutui EEC:n kanssa tehtävään vapaakauppasopimukseen. Poikkeuslain vastustajat kuuluivat innokkaimpiin EEC-sopimuksen kannattajiin, joten sekin hanke oli siis vaarassa kaatua Kekkoson jatkokaudesta käytyyn kiistaan. Siksi kokoomus kääntyi kohta pääosin poikkeuslain kannalle.

Pääministeri Kalevi Sorsa sai 28. joulukuuta pidetyssä kokouksessa puolueiden edustajilta lopulta lupauksen poikkeuslain vaatimasta määräenemmistöstä eduskuntaan. Vain SMP puuttui enää joukosta. Avoimeksi tosin yhä jäi, millaisella menettelyllä enemmistö käytännössä varmistettaisiin, sillä monet oikeiston edustajat eivät totelleet puoluejohtoaan.

Sorsan johdolla suunnitelma poikkeuslaista eteni nopeasti. Sitä kannattaneet puolueet vetosivat 9. tammikuuta 1973 Kekkoseseen, jotta tämä suostuisi toimimaan presidenttinä vielä neljä vuotta eli vuosina 1974 - 1978. Tämä antoi myöntävän vastauksen, mitä helpotti Moskovasta saatu tieto, ettei Zavidovo-vuoto ollut vienyt luottamusta. Kekkonen perusteli suostumustaan myös sillä, että Paasikivikin oli vuonna 1949 jo myöntynyt poikkeuslakiin, vaikka hänet lopulta valittiin normaaleilla vaaleilla vuonna 1950.

Hallitus teki eduskunnalle valtiosäännön poikkeusta merkitsevän lakiesityksen, jolla presidentti Kekkoson kautta jatkettiin neljällä vuodella. Laki hyväksyttiin 18.1.1973 ja äänestettiin tulevaksi voimaan kiireellisenä äänin 170 - 28. Vastaan äänestivät SMP kokonaisuudessaan, kokoomuksesta 15, kristillisestä liitosta 3 sekä ruotsalaisesta kansanpuolueesta ja liberaaleista kummastakin 2 edustajaa.

Kekkoson jatkokaudesta päättäminen oli puolueiden ja eduskunnan sisäisiä suhteita repivä näytelmä, jonka ratkaisu tuotti käytännössä laajaa enemmistöä tyydyttäneen tuloksen mutta myös jätti jälkeensä periaatteellisia kiistoja. Kekkoson vahvaa asemaa ei 1970-luvun puolivälin aikoihin kiistetty, eikä hänen kaudellaan 1974 - 1978 sattunut mitään pahoja kriisejä. Supistetun neljän vuoden kauden poikkeuslakia ajaneet puolueet pysyivät hyvissä ajoin Kekkostä jälleen jatkamaan, ja hänet valittiin vuonna 1978 normaaleissa vaaleissa presidentiksi kuusivuotiskaudelle.

Lähteinä mm. Osmo Apunen, Linjamiehet (2005), s. 231 - 241; Martti Häikiö, Presidentin valinta (1993), s. 135 - 347; Jorma Kallernautio, Suomi kylmän rauhan maailmassa (2005), s. 343 - 349; Kalevi Sorsa, Kansankoti ja punamulta (2003), s. 86 - 127; Juhani Suomi, Kamppailu puolueettomuudesta (1996), s. 691 - 725 ja Liennytyksen akanvirrassa (1998), s. 15 - 145.

Myös Pekka Visuri, "Tshekkoslovakian miehitys 1968" teoksessa Suomi ja kriisit (2003).